

Ema Rajh
**DE ROUGEMONTOVA
FILOZOFIJA
EVROPE**

195-219

EMA RAJH
MESARSKA 34
SI-1000 LJUBLJANA
EMARAJH@HOTMAIL.COM

::POVZETEK

ČLANEK OBRAVNAVA FILOZOFIJO EVROPE švicarskega misleca Denisa de Rougemonta, osredotoča pa se na tri njegova besedila. Osrednji pomen ima esej "Osemindvajset stoletij Evrope", v katerem Rougemont razlaga razumevanje Evrope preko njenega opisa od starodavnih mitov do literature XX. stoletja. Drugi je esej "Problem evropske unije", kjer Rougemont vidi edino rešitev Evrope v njeni federativni zvezi. Tretji in zadnji pa je esej "V federativnem režimu", kjer Rougemont postavlja vprašanja glede definicij federacije ali konfederacije. Ali bi lahko rekli, da je Rougemontova Evropa, ki jo je videl kot federativno zvezo pravzaprav današnja Evropa? Ali je imel Rougemont vizijo Evrope današnjega časa že pred skoraj pol stoletja? Ali je federalizem pravzaprav naša rešitev? Vsekakor je današnji ustroj Evropske unije zelo podoben Rougemontovemu konceptu federalizma, pokaže pa se tudi, da je bila sama ideja federalizma prisotna v Evropi tudi skozi vso njeno zgodovino.

Ključne besede: federacija, konfederacija, Evropska unija, evropska politika, evropska kultura

RÉSUMÉ**PHILOSOPHIE D'EUROPE DE DENIS DE ROUGEMONT**

L'article traite de la philosophie d'Europe de Denis de Rougemont, penseur suisse, et se concentre sur trois de ses œuvres. Le sens principal résulte de l'essai «Vingt-huit siècles d'Europe» dans lequel Rougemont explique la compréhension de l'Europe à travers la description de mythes anciens jusqu'à la littérature du XXème siècle. Le deuxième traite «Le problème de l'union européenne» dont la seule solution, tracée par Rougemont, est une union fédéraliste. Le troisième et dernier essai porte sur «Le régime fédéraliste» où Rougemont soulève les questions de définition du terme fédération ou confédération. Peut-on dire que l'Europe de Denis de Rougemont, définie en tant qu'union fédéraliste, est actuellement l'Europe d'aujourd'hui? Rougemont avait-il une vision de l'Europe d'aujourd'hui, il y a un demi-siècle? Le fédéralisme est-il à vrai dire notre solution? De toute façon, l'organisation de l'Union européenne d'aujourd'hui est très similaire au concept de fédéralisme développé par Rougemont, et cela illustre que l'idée même de fédéralisme est présente dans l'Europe à travers toute son histoire.

Mots clefs: fédération, confédération, Union européenne, politique d'Europe, culture d'Europe.

::UVOD

V XXI. stoletje smo stopili kot Evropejci. Želja večine Evropejcev, ki so geografsko situirani na kontinentu Evropa, je vstop v Evropsko unijo, s tem pa tudi pristop k najrazličnejšim obveznostim in dolžnostim kot tudi bonitetam. Kaj nas vleče k temu, da bi pripadali neki tako veliki organizaciji, kot je Evropska unija? Odgovor na to verjetno v prvi vrsti tiči v izogibu vojnām, v pripadnosti narodom, ki že obstajajo znotraj nje in v približevanju boljšemu življenju, ki naj bi ga zaživel vsak državljan Evropske unije. To, da se združujemo, je dejstvo. Pomembno vprašanje je, v kakšen sistem se združujemo? Ali je združevanje v Evropsko unijo podobno uniji, ki so jo napovedali intelektualci prejšnjih stoletij? Ali ni to združevanje različnih narodov v eno pravzaprav tista unija, ki smo ji včasih rekli federativna zveza? Takšna enotnost, ki združuje različnosti, v sebi pa povezuje politiko več samostojnih narodov, je podobna nekdanji federativni zvezi. Kljub vsemu pa ne moremo spregledati, da obstaja razlika v gospodarsko-družbeni ureditvi, ki obstaja danes in je obstajala včasih. Združevanje v Evropsko unijo je podobno združevanju v federativno zvezo. Evropska unija kot enost različnosti ter politično vodenje različnih avtonomnih držav je pravzaprav konfederacija, ki pa se razlikuje od stare konfederacije po gospodarsko-družbeni ureditvi, ki ni več komunistična, ampak kapitalistična. Na vprašanje, kaj je tisto, k čemur se pravzaprav majhna država kot je Slovenija želi priključiti, ni enoznačnega odgovora. Dejstvo je, da si je želela spremembe in z Evropsko unijo je to spremembo dobila. Ali je želja po višjem gospodarskem standardu, želja po bogastvu, ali je kultura tista, ki nas je pripeljala do te točke? Mogoče je na to vprašanje možno odgovoriti s konformnostjo. Dejstvo, da smo hoteli pripadati nečemu tako univerzalnemu, kot je Evropska unija, morda potrjuje slovensko konformnost, kar pa pomeni, da si Slovenija želi biti univerzalna, ker pravzaprav noče biti specifična, kar pomeni, da hoče pripadati Evropski uniji, zato da ne bi bila izključena, izvzeta iz nje. Razlogov za priključevanje in povezovanje bi lahko našli nešteto in v tem članku se preko študije zgodovinskih dejstev, literature in filozofije, poskuša odgovarjati na vprašanje, čemu smo se želeli priključiti. Možnih odgovorov je več, pomembno pa je, da je sistem, katerega smo zavzeli pred pol stoletja, videl že zelo zgodaj de Rougemont in ta sistem se imenuje federalizem.

O federalizmu je pred pol stoletja pisal Denis de Rougemont, znan švicarski federalistični teoretik. Bil je sin pastora, rodil se je leta 1906 v Couvetu, v

kantonu Neuchâtel v Švici. V toku svojega življenja ni nikoli skrival, da je eden najpomembnejših temeljev njegovega mišljenja verjetje v Boga. V svojih delih je ustanovil razmerje oziroma zvezo med odgovorno človeško osebo in med načelom enotnosti v zavesti, ki jo mi imenujemo Bog. Rougemont je v svoji veri črpal načela človeške končnosti vseh stvari, svoje spoštovanje do življenja v vseh oblikah, svojo temeljno ljubezen za življenje na Zemlji. Že zelo mlad je uganil paradoks človeka kot avtonomnega, suverena individuum, popolnoma drugačnega od družbe, v kateri je živel. Kljub temu pa je za preživetje, za razcvet, za doseganje polnosti neke osebe obvezno, da se ohrani s skupnostjo, se z njo obveže in služi mestu. Iskanje pravičnega razmerja ali zveze med "mano in svetom" je bistveno vprašanje vsakega življenja. V svoji politični filozofiji je Rougemont zahteval spoštovanje osebe preko demokracije in federacija je tista, ki bi zanj lahko vzpostavila celoto in svobodo vsakega in enotnost vsega. V Parizu tridesetih let je Rougemont z Emmanuelom Monierom ustanovil revijo *Esprit (Duh)*, vzporedno pa tudi *Hic et nunc (Tukaj in zdaj)*, le-ti sta botrovali poznavanju svetovnih filozofov v Franciji, kot so Ortega y Gasset, Berdiaeff, Heidegger, Kierkegaard, Barth itd. V svojih prvih esejih je Rougemont poglobil pojem federalizem, v letu 1934 je bila objavljena njegova prva knjiga z naslovom *Politika osebe*, ki vsebuje moč vsega federalističnega mišljenja, ki ga je teoretik razvil v sledečem polstoletju. V tej dobi so opazna tudi njegova dela drugega žanra: *Misliti z rokami* (1936) in *Ljubezen in Zahod* (1939). V letu 1935 je Rougemont postal lektor francoščine na Univerzi v Frankfurtu na Majni, kjer je analiziral fenomen nacizma in vzpon totalitarizma ter kasneje pisal tudi *Dnevnik brezposelnega intelektualca*. Zatem je postal oficir švicarske vojske, ustanovil prvo revolucionarno, organizirano gibanje v Švici, saj ga je vstop hitlerjevskih čet v Pariz globoko pretresel. Med drugo svetovno vojno je navezal stike z mnogimi znanimi avtorji (Breton, Duthuit, Ernst, Tanguy, Matta, Saint-Exupery). Po tako imenovani ameriški dobi je Rougemont padel v federativno dobo razmišljanja o Evropi. Leta 1948 je postal urednik kulturnega sporočila Kongresa Evrope, kasneje pa direktor Evropskega centra kulture v Ženevi. Rougemont je bil tudi pionir del, ki opozarjajo na nuklearne nevarnosti, zadnje se imenuje *Cadmos*. Umrli je leta 1985.

Morda je razkrivanje zgodovine in filozofije tista metoda, ki nam bo uspešno približala možne odgovore na to, kaj nas je pritegnilo k Evropski uniji in na to, da se je Evropa v drugi polovici XX. stoletja zatekla v federalizem kot edino povojno rešitev.

::TRIJE ESEJI O EVROPI

Esejev o Evropi je Rougemont napisal veliko, tu pa so predstavljeni le trije: “Osemindvajset stoletij Evrope”,¹ “Problem evropske unije”² in “V federativnem režimu”.³ “Osemindvajset stoletij Evrope” ima sedem poglavij in je Rougemontovo poglobljeno delo, ki predstavlja celo zgodovino Evrope, od starodavnih mitov do XX. stoletja, delo je polno citatov, skozi katere Rougemont razlaga svojo teorijo federalizma, ki obsega preko 300 strani. *Avant-propos*, ki se ponuja na samem začetku eseja nas seznanja, da se pričujoči esej ne bo opredeljeval kot zgodovina Evrope, ampak prej kot kronika z večjim številom citatov, ki označujejo našo kulturo od časa Homerja do danes.

Razvoj, ki pripelje mit do dejstev preko utopij ter preko vrste načrtov, ki izhajajo en iz drugega in odpirajo nekatere splošne teme. Če jih oblikujem na začetku tega dela, je v mojem upanju, da jih bralec razume kot vodnike v labirintu citatov, vzetih iz osemindvajsetih stoletij literature, zgodovine in filozofije v dvanajstih starih in modernih jezikih.⁴

Rougemont Evropo označi na splošno v štirih osnovnih točkah: 1. Evropa je veliko starejša kot njeni narodi. Obstaja tveganje, da propade zaradi dejstev združevanja in zahtev po absolutni suverenosti. V nasprotnem primeru bi jo njeno združevanje rešilo, hkrati pa bi rešilo to, kar ostaja vredno v naših plodnih različnostih. 2. Evropa opravlja od svojega rojstva ne samo občo, ampak tudi univerzalno dejavnost. Sprva je izzvala svet z raziskovanjem, potem pa z dobavljanjem intelektualnih, tehničnih in političnih poti bodoče enosti “človeškega rodu”. Ostaja odgovorna svetovnemu klicu, katerega ne bi mogla obdržati brez združevanja svojih moči. 3. Zedinjena Evropa ni moderno niti gospodarsko niti politično sredstvo, ampak je ideal, ki so ga odobravalni že tisočletja vsi najboljši umi, ki so videli daleč naprej. Že Homer označuje Zevsa kot evropskega, pridevnik pomeni, “da vidi daleč naprej”. 4. Evropo bomo odkrivali le z ustvarjanjem le-te, kot to uči mit Kadmusa. Resnična pot njene označitve je njena gradnja. Tu ne gre za to, da bi jo omejevali v zgodovinskem

¹Rougemont, Denis de: “Vingt-huit siècles d’Europe”. V *Écrits sur l’Europe*. Volume premier. V *Oeuvres complètes de Denis de Rougemont, Héritiers de Denis de Rougemont*, La Baconnière, Neuchâtel, 1948 pour L’Europe en jeu, ELA/La Différence, 103, rue La Fayette, 75010, Paris, pour l’organisation, l’introduction, 1994, str. 485.

²Ibid.: “Le problème de l’union européenne”, str. 113

³Ibid.: “Sur le régime fédéraliste”, str. 350

⁴Ibid.: str. 487

času in prostoru na Zemlji, ampak za to, da bi brez prekinitev obnovili njen vpliv posebne genialnosti, ki je pravzaprav univerzalen.⁵

Prvi del eseja, "Izvori od Hesioda do Charlemagna" poda zgodovinsko razlago Evrope skozi mitološke zgodbe, preko katerih je prišlo do imena Evrope. V mitu "Idila v Mošosu"⁶ Zevs v obliki bika ugrabi Evropo in jo odpelje na Kreto, kjer se z njo poroči. Preko "Mita o Jafetu"⁷ Evropa dobi svojo geografsko razsežnost, saj Noetovo darovanje sinovom Evropo določi kot kontinent med Azijo in Afriko. Etimološko "Jafet" po J. Fisherju pomeni razsežnost, ekspanzijo, ki v latinščini ustreza besedi "latus" in v grščini "eurus", ki pa je že blizu poetičnemu imenu "Evropos" in zveni v homofoniji kot Evropa. Temu sledeč je Evropa lahko povezana z Jafetom. Grška legenda, "legenda o Kadmusu"⁸, Evropo prikazuje kot iskanje, saj jo bratje iščejo, potem ko jo ugrabi preoblečeni Zevs. Po nasvetu preroka naj bi Kadmus, eden od bratov, opustil iskanje in šel s kravo po svetu ter na mestu, kjer bi ta omagala, postavil mesto, tako je iskanje Evrope postalo njena gradnja: "Iskanje Evrope je stvaritev, z drugimi besedami, iskanje jo je ustvarilo."⁹ Ali je Hesiod tisti, ki je bil prvi, ki je imenoval Evropo s tem imenom? Ali je ime izpeljano iz hebrejščine? Ali E pomeni legitimno poroko, UR čudovito in HOP upanje, katerega izkupiček je Evropa? Ali Evropa izhaja iz arabščine, speljana iz besede EREB? Ali prihaja ime iz *Iliade* in *Odiseje*? Ali je Evropa sinonim za polno luno, ali je dobrobit drevesa vrbe? Ali ime izvira od Keltov, namreč iz besede WRAB? Pravega odgovora na ta vprašanja ne moremo najti, saj so vsi odgovori osnovani na mitih in legendah in po pravilnem sklepanju se lahko izkažejo vsi odgovori kot možni in pravi.

Rougemont je razlagal Evropo preko različnih filozofov. Sokrat¹⁰ je na primer dejal, da je njegova domovina človeški rod, ne pa njegovo edino rojstno mesto. Rougemontova replika na to se glasi: "Kaj je lahko bolj evropskega kot ta univerzalizem?"¹¹ Po Hipokritu so Azijci zaradi svoje geografske pozicije bolj prijazni in imajo bolj ostrega duha, Evropejci pa so bolj divje in nedružabne narave, vendar bolj pogumni kot Azijci, kateri večinoma ubogajo vse na slepo,

⁵Ibid.: str. 487, 488

⁶Schwab, Gustav: "Evropa, (Moshos), Metamorfoze in manjše zgodbe". V *Najlepše antične pripovedke*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1990, str.74

⁷*Sveto pismo Stare Zaveze*, 1.del, zgodovinske knjige, pet Mojzesovih knjig, Jozuetova knjiga, Knjiga sodnikov, Rutinova knjiga, Štiri knjige kraljev, Dve kroniški knjigi, Lavantinski škofijski ordinat, Maribor, 1958, pogl. 9, ver. 26-27, str. 39

⁸Schwab: *Kadmos*, str. 78

⁹Rougemont: str. 501

¹⁰Platon: *Zbrana dela*, Mohorjeva založba, Celje, 2004.

¹¹Rougemont: str. 508

saj so vajeni vladavine kraljev. Rougemont o svetu med Zahodom in Vzhodom razmišlja v knjigi *Zahodna pustolovščina človeka*¹². Aristotel razlaga klimatsko podnebje in njeno prebivalstvo, ki živi v njem, v VII. knjigi *Politike*:

Prebivalci hladnih dežel in različnih pokrajin Evrope so na splošno polni poguma, ... vedo, kako se ohranja svoboda, vendar pa niso sposobni organizacije vlade ... Prebivalci Azije so pametni ..., vendar jim manjka poguma, zato se ne morejo rešiti podjarmljanja in večnega suženjstva. Grška rasa, ki zaseda vmesne pokrajine, združuje dva tipa lastnosti, je hrabra, inteligentna. Po drugi strani ostaja svobodna: ostaja najboljše od vlad, in celo lahko bi si podredila vse narode, če bi bila združena v eno samo državo.¹³

Drugi del se ukvarja s časom od Pierra Duboisa do opata Saint-Pierra, v 12. in 13. stoletju. Takrat nobeden ni govoril o Evropi, vendar danes velja prepričanje, da se je Evropa oblikovala ravno v tem času. V karolinškem¹⁴ imperiju, ki je veljal predvsem za duhovniškega, je povezovala ljudstvo religija, krščanska religija. To je bila univerzalna religija, saj so se vsi bojevali zanjo. Dante, veliki mislec tistega časa, je zasnoval razliko med duhovnim in časovnim, vendar pa je ta namesto k načelom združevanja pripeljala k nacionalizmu, ki pa ga je on odklanjal, želel pa si le enega voditelja za Evropo:

Torej, treba je imeti le enega, ki poveljuje, ki daje ukaze. Ta šef mora biti imenovan monarh ali cesar. Torej je jasno, da bivanje na svetu zahteva obstoj monarhije ali imperija.¹⁵

Zanj je možen mir samo pod monarhističnim ali imperialnim vladanjem, s tem pa se bo nacionalizem, ki ga on odklanja, le še okreplil, saj bodo na ta prestol hoteli vsi narodi oziroma vsi posamezniki. Bil je pionir Evrope ne samo kot geografskega kontinenta, temveč kot kulturne celote, ki jo je videl v raznolikih jezikih ter kulturah. Pierre Dubois je avtor, ki je v svojih delih osnoval krščansko družbo, kasneje pa tudi krščansko republiko, ki deluje kot neka konfederacija pod okriljem koncila, ki pusti narode absolutno suverene,

¹²Vzhod: zora, jutro, vrh, desno, čista skrajnost, luč, angel razkritja, zadnji cilj, duša, začetek, modrost, prepород, znanje osvojeno z razsvetljenjem, prvotna domovina.

Zahod: zahod, večer, nižina, levo, neprozorna debelina, somrak, utilitaristični in slepi demon, pozaba ciljev duše, telo, materija, neurejene dejavnosti, strast, degradacija, izgubljeno spoznavanje, zatemnitev materialnih in strastnih vez, vez pregnanstva.

¹³Aristotel: *Politika*, VII. Knjiga, Kultura, Beograd, 1970.

¹⁴Hanne, Olivier: *Charlemagne, l'Empereur des temps hostiles*, Éditions Giovanangeli, Paris, 2006.

¹⁵Dante, Alighieri: *Monarhija*, Centar za izučavanje Tradicije "Ukronija", Beograd, 2004.

zato mora biti po Duboisjevo cerkev reorganizirana in spremeniti nekatera pravila, da bi mir bil možen. Nasproten temu s svojimi anarhističnimi načeli je Petrarka. Češki mislec Podiebrad je le-to nadgradil s *Traktatom*, ki prepoveduje vojne med podpisniki ter zarote proti drugim podpisnikom, lahko pa si pomagajo pri kaznovanju zločincev. Nobeden od teh avtorjev ne imenuje Evrope kot Evrope, ampak vsi govorijo o krščanstvu, Aeneas Silvius Piccolomini je bil prvi, ki je uporabil ime Evropa za našo domovino. V XVI. stoletju nastopi problem vojne. Trije dogodki, ki preoblikujejo svet in njene prebivalce ter politiko tega časa so: velika odkritja in začetek kolonializma, reformacija ter neuspeh velikega imperialnega poskusa Karla V. V tem stoletju lahko beremo protivojne spise Erazma Desideriusa.¹⁶ Velike namere XVII. stoletja botrujejo nekaterim hkrati filozofskim in političnim konstruktivnim sklepom. V tem stoletju so bili odkriti štirje načrti za razvoj federativne Evrope: Nov diskurz Emerica Cruceja je imel načrt unije, v katerem je zbral ne samo krščansko Evropo, ampak tudi cel svet. Diskurz države je predstavljal priložnosti in poti, kako osnovati splošni mir, svobodo trgovanja po vsem svetu, poslan pa je bil v letu 1623 vsem princem in monarhom Evrope. Na žalost pa ta diskurz ni imel splošnega uspeha. Velika namera vojvode de Sullyja prekipeva od dobrobiti za celo Evropo. Ta projekt je uveden in bistven za protestantsko zvezo, ki vključuje vse katoliške prince in papeža. Obča vstaja Comeniusa motri zedinjenje znanja, politično sodelovanje in pomiritev cerkve. Ta ogromni projekt je ustanovil svetovno federacijo, obenem kulturno, politično in religiozno. To delo Comeniusa bi lahko imeli za enega velikih prehodnikov Evropske unije. Poskus Williama Penna opisuje, kako željen je mir. Pot do tega je možna le preko pravice in ne preko vojne. V svojem eseju razloži projekt federacije nekega princa. Vsi štirje projekti so ostali skoraj neopaženi, namesto teh pa je presenetil tisti čas projekt "Večni mir" opata Charlesa Irénée Castel de Saint Pierra, ki je pisal o ustanovitvi rajske med državami, ki bi končala brez vojne o njihovi sporni prihodnosti. Projekt je govoril tudi o večni trgovini med vsemi narodi in po 200 letih se je v Ženevi res ustanovilo prvo "Društvo narodov", v 1948 pa se je odvil kongres v Haagu, zato da bi se ustanovila današnja Evropska unija:

Spodobi se, da bi se lahko evropska rajska oblikovala po malem po neobčutiljivih stopnjah in v 200 letih...

¹⁶Erazem Desiderius je tip človeka, ki ni govoril o Evropi, saj je le-to prepotoval po dolgem in počez in Evropa je tako postala njegova domovina, on pa uradno prvi Evropejec, ki je preziral moške orožja: o tem lahko berete npr. v knjigah *Querela Pacis* in *Dulce bellum inexpertis*, št. 3101 iz leta 1515.

Gre samo za začetek zveze na kongresu v Hagu ali kje drugje.¹⁷

Rougemont v tretjem delu razkriva dobo filozofov od Leibniza do Concorde. Leibniz je bil po Rougemontu znan po dveh strasteh, in sicer: hotel je vedeti vse in tudi vse združiti. Leibniz je videl užitek v različnostih, ki bi bile združene, zato si je želel združeno Evropo v svojih različicah, torej neke vrste federalizem. Zanj je značilen tudi neke vrste enciklopedizem, saj je študiral prav vse znanosti, jih razvijal in jih želel uravnovesiti.¹⁸ Konec XVII. in začetek XVIII. stoletja se je pričela Evropa odkrivati preko raziskovanja onkraj morja. Zаметke te miselnosti skriva tudi J. B. Vico.¹⁹ Kasneje se Evropa razkriva v hedonističnih mislecih, kot je B. le B. de Fontenelle in Chareles-Louis de Secondat, baron de Montesquieu, ki je videl Evropo in njene države v večni soodvisnosti med sabo:

Neki princ verjame, da bo večji, če bo vladal tudi sosednji državi. Nasprotno pa so stvari take, da so v Evropi vse države odvisne ene od druge. Francija potrebuje bogastvo Poljske in Moskve, kot Gvajana potrebuje Bretanijo ... Evropa je država, ki je sestavljena iz več provinc.

Voltaire je za Rougemonta pomenil edinega neutopista, zanj je bil na pol poti med sistematičnimi obrekovalci Evrope in tistimi, ki so hoteli imeti evropski raj, bil je med Leibnizovim optimizmom in Hobbesovim pesimizmom.

Nisem ne za eno, ne za drugo, želim biti srečen pri sebi na svoj način. Treba je raziskati Evropo glede na stanje, kjer je in ne glede na stanje, kjer bi lahko bila. Z veseljem vidim, da se Evropa oblikuje v ogromno republiko kultiviranih duhov.²⁰

Rousseau je zase verjel, da je začetnik federalizma, katerih temelje je treba šele postaviti. Temelje, ki jih je zasnoval tudi v delu *Vladanje Poljski*, imajo osnove federalizma, v tem delu je zapisal tudi slavni citat, kjer že vidimo zametke današnje Evropske unije:

¹⁷Saint Pierre, Charles-a Irénée Castel de: Project de Paix perpétuelle en Europe, Utrecht, 1713

¹⁸Rougemont je videl Leibniza tudi kot univerzalista, saj je videl svet, ki se veča in razveseljuje: "Na koncu stoletja se odkriva nova stran stvari" - Leibniz, Gottfried Wilhelm: nenaslovljen latinski fragment, Stanje Evrope na začetku stoletja, ki ga lahko berete v: Leibniz, Gottfried Wilhelm: Gesammelte Werke, G. Olms, Hildesheim, 1966

¹⁹Vico, Jean- Baptiste: Oeuvres choisies, PUF, Paris, 1946

²⁰Voltaire: Filozofski pomenki in članki, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1960

Danes ni več Francozov, Nemcev, Špancev, niti Angležev, ampak so le še Evropejci, vsi imajo enak okus, iste strasti, iste navade, ker nobeden ni prejel narodne forme od posebne institucije, ker jim je vseeno katerega gospodarja ubogajo, katerim državnim zakonom sledijo, samo da najdejo denar, ki ga lahko ukradejo in ženske, ki jih lahko spridijo, le-ti so povsod doma.²¹

Sicer ni res, da v tistem času ali danes ni bi bilo več oziroma ni več Francozov ali Špancev ali Nemcev ali Angležev, le-ti še predobro obstajajo in zelo glasno izražajo svojo voljo, vendar v nekem trenutku v prihodnosti bi se lahko ravno male države, kot je npr. Slovenija bale za ohranitev svojih želja, okusov in navad, ki pa niso enako velike kot francoske, španske, angleške ali nemške. Ne glede na to, ali naj bi federacija v bistvu izenačila vse narode v notranjosti, pa se Evropska unija le nekoliko razlikuje in poskuša ohraniti nekatere navade, želje, ki so značilne za narode, vendar male države, kot je Slovenija se upravičeno bojijo, da bi se na naše želje kar pozabilo, saj je le 2-milijonski narod proti 60-milijonskim pravzaprav nemočen. V upanju, da se pravice do ohranitve takšnih navad, želja, okusov in podobnega uresničijo, se je treba zanje potegovati v institucijah EU, ki so tu ravno za razrešitev takšnih problemov. Strah majhnega slovenskega naroda pa je ob vsem tem upravičen, saj smo denimo za ohranitev produkcije našega cvička porabili kar nekaj let.²²

Vse tri Evrope, od Montesquieuja, Voltaira in Rousseauja, se lahko vprašljive, lahko razpravljamo o njih, jih primerjamo in podobno, v končnem stanju pa vedno pridemo do francoske Evrope, kar pomeni, da mora biti Francija vedno vrh intelektualne hegemonije in vedno morajo biti vse okoliščine v njen prid. Tudi v tem lahko namreč vidimo, da se brez stalnih borcev za naš, slovenski prid preko zgodovine lahko izgubimo med velikimi. Ali je šel razvoj Evrope od tod v napredek ali dekadenco? V XVIII. stoletju se je odprla doba splošnega gledanja na svetovno zgodovino:

Ideja organskega ali dialektičnega razvoja civilizacij se uveljavlja polagoma pri zgodovinarjih in filozofih. Vsebuje številne posledice. Kajti če bi obstajali zakoni razvoja, bi na prvi pogled izgledalo, da vsem vzponom k moči in uspehu sledijo padci, kot za vsako zrelostjo pride starost in nato smrt. Tako se torej počasi vrine v evropsko zavest anksiozni dvom o usodi naše civilizacije.²³

²¹Rousseau, Jean-Jacques: *Izpovedi*, Slovenska matica, Ljubljana, 1955-1956.

²²Ibid.: Rousseau nam zato svetuje: "Skratka, prilagodite se širjenju in izpopolnjevanju sistema federativnega vladanja, edinega, ki združuje prednosti velikih in malih držav, in od tod ta edini, ki vam lahko odgovarja."

²³Rougemont: str. 588.

Za Robertsona bo vsako politično ali kakšno drugo dejanje neke države v Evropi vzpodbudilo reakcionarno dejanje v drugi državi Evrope. Condorcet, ki je umrl v francoski revoluciji, je bil pionir mednarodnega, znanstvenega sodelovanja, v svojih študijah je predvidel in določil probleme, ki bi se pojavili ob širjenju naših konceptov in tehnik v svet, katere pa je optimistično tudi poizkušal reševati. Medtem ko so se filozofi v Evropi spraševali o usodi svoje dežele, so se v Ameriki o svoji že odločili. Rougemont o tem pravi:

V času, ko je intelektualna Evropa, zanemarjena od velikih politikov, kopicila načrte o združevanju, nobenega od teh ni uresničila. Amerika pa je medtem postala federacija.²⁴

V četrtem delu se Rougemont osredotoči na dobo revolucije in se opredeli do filozofije od Kanta do Hegla. Francoska revolucija je ustvarila moderni nacionalizem, naznanila splošni mir in predstavljala svobodo. Kljub temu, da so oklicali Evropo z imenom Evrope, ni bilo niti enega resnega načrta celinske unije, ki bi bil uresničen med revolucijo v Franciji.²⁵ Immanuel Kant je poznal projekt opata Saint Pierrea in nekatere odlomke iz del Rousseauja ter pokazal, da se antisocialne napetosti držav ne morejo preprečiti drugače, kot če je absolutna suverenost odzeta princu in je predana ljudstvu: Takšna je rousseaujevska doktrina, ki jo je zaznali v vseh Kantovih delih, ki zadevajo Evropo. V delu *Projekt večnega miru* Kant v sistematični obliki povzame vse svoje ideje, ampak v skrbi političnega realizma: "Možnost realiziranja te ideje federacije, ki se mora razprostrirati progresivno na vse države in jih pripeljati tudi do večnega miru, se lahko začne."²⁶ Friedrich von Gentz, ki je povzel knjigo Kanta z enakim imenom *Projekt večnega miru*, je predložil tri poti do večnega miru: preko svetovne države, preko zaprtih narodov in preko federacije narodov po sistemu arbitraže ali po ustavnih vezah. Leibniz in Vico sta se izolirala od vseh mnenj v XVIII. in XIX. stoletju. Nemčija je v tem času prevzela vodenje intelektualne revolucije preko Kanta in Hegla. Johann Gottlieb Fichte je dandanašnji obravnavan kot prvi teoretik nacionalizma v Evropi, saj je zastavil projekt o Društvu narodov. Johann Gottfried von Herder odpre dobo ogromnih meditacij o usodi civilizacij, v kateri vidi Evropo na čelu svetovnega napredka, na drugi strani pa jo vidi maščevano od vseh ostalih

²⁴Ibid.: str.597

²⁵Vendar pa so npr. že pričeli s pisanjem, v Italiji denimo je Enrico Michele LAurora pisal: "Naj se vsi narodi Evrope obravnavajo, kot da pripadajo eni sami državi, naj bodo njihovi interesi skupni in naj bo Evropa zadolžena za univerzalno mater vseh prebivalcev." Aurora, Enrico Michele L: *All'Italia nelle tenebre LAurora porta la luce*, 1796.

²⁶Kant, Immanuel: *Zum ewigen Frieden, ein philosophischer Entwurf*, Ph. Reclam jun., Leipzig, 1881.

kontinentov, ki jih je kolonializirala in zapolnila. Herder pravi, da je Evropa tako funkcionalno povezana s svetom. Napoleon Bonaparte je imel prav, ko je rekel, da so pogoji za unijo v Evropi v poenostavitvi kodeksov, mnenj, čustev in interesov, ki so že bili združeni v notranjosti velikih narodov. Edina rešitev po padcu Napoleonovega imperija je bila federacija. Johann Wolfgang von Goethe je velik Evropejec, ki ga ni možno uvrstiti v nobeden razred, zanj je kultura tista, ki je naredila resnično enotnost iz Evrope in je ideološka politika, prilagojena od mas ljudstva, ki so jo razrušili. Georg Friedrich Hegel pravi, da je v svetovni zgodovini odsevana in prevedena dialektika ideje, ki se realizira, ideja svobode, da lahko postane resnična v duhu. Opisuje razvoj Azije, starega veka in moderne Evrope, kot če bi šlo za razvoj duha. Wilhelm Josef von Schelling brani idejo federacije in mednarodnega sodišča. Auguste Comte, moderni sociolog je prepričan branitelj, kvazi mističen evropocentrist, ki je uvidel, da ima Evropa privilegirano in strašno vlogo za celo človeštvo, to je, da ga povezuje.

Peti del, v katerem Rougemont vidi dobo narodov, traja od 1848 do 1914. Eden od pomembnih filozofov za Rougemonta je Jouffroy, ki pravi, da v tistem času ne gre več za politiko, ki bi se enačila z Evropo, ampak s prihodnostjo človeštva.²⁷ Zanj je bila Evropa predhodnica človeštva, ki bi enačila kontinente med sabo in s tem tudi ljudi in civilizacije. Vsi interesi posameznikov vsakega naroda, vsi narodi civilizacij, vse civilizacije človeštva naj bi vodile do kreativnih energij, ki bi ustvarile harmonijo duhov. Rougemont pa se sprašuje, čemu je prišla prva svetovna vojna, če naj bi ta razcvet povzročil le dobrobit in mir narodov in njenih prebivalcev, v resnici je torej ta teorija le teoretična in nima osnove v resničnem svetu? Generacija 48 je verjela, da je narod enak svobodi, vendar pa v resnici svoboda narodov ustvarja suverenost države. Države so se osredotočile venomer samo na svoje koristi in nikoli na uravnoteženost vseh svetovnih držav. Na koncu XIX. stoletja so zato veliki misleci postali skeptični in malodane pesimistični do prihodnosti Evrope. Heine je malo pred tem še videl Evropo narodov in jo videl predvsem kot federalistično, Evropa, ki bi živela v harmoniji ni enaka združeni Evropi. Victor Hugo je eden najpomembnejših mislecev tega stoletja, ki je preobrazil ideje generacije 48 in jih spremenil v sublimno evropejstvo in mondializem, s tem pa je končal dialektizem politične romantike:

V dvajsetem stoletju bo obstajal en izreden narod. Ta narod bo velik, kar ga ne bo motilo, da ne bi bil svoboden. Ta bo slaven, bogat, razmišljujoč,

²⁷Več o tem v: Joffroy, Théodore: *De l'Etat actuel de l'Humanité*, Melanges Philosophiques, Bruxelles, 1834.

miren, prijateljski do drugih narodov ... imenoval se bo Človeštvo ... Pri čem pomaga XIX. stoletje pri oblikovanju Evrope.²⁸

Španski preobrat Hugoja je bil Donoso Cortés, ki ni razmišljal o Evropi, ki se oblikuje, ampak o Evropi, ki degradira.²⁹ Ideja o Združenih državah Evrope se začne v XIX. stoletju, ampak se ne ve, kateri avtor jo je začel. Victor Hugo je bil prvi v parlamentu, ki je omenil "Združene države Evrope" na kongresu miru, nato pa se je o tem govorilo kar naprej:

Francoski narod je iz neuničljivega granita izklesal in na samo sredo stare monarhistične celine postavil prvi temelj obsežne zgradbe prihodnosti, ki se bo nekega dne imenovala Združene države Evrope!³⁰

Od kod potreba po novi suverenosti, po instanci, ki je nadrejena državam, po federalni Evropi, učinkovitejši in bolj iskreni kot je Evropa narodov, ... besedna zveza "Združene države Evrope", rojena iz naznanujoče tesnobe ni v resnici nič drugega kot ideal kompenzacije.³¹

Federacija je politični sistem, ki ga Rougemont pri avtorjih največ analizira. Pierre Joseph Proudhon, ki je eden prvih teoretikov federalizma, je le-tega opisal v delu *O federativnih načelih*:

Krajše povedano: federativni sistem je nasproten hierarhiji ali administrativni in vladajoči centralizaciji, po kateri se razlikuje, *ex aequo*, imperialna demokracija, konstitucionalna monarhija in unitarna republika. Njen temeljni, značilni zakon je ta: V federaciji so moči osrednje avtoritete specializirane in zmanjšane in če si drznem reči, tudi možnost, da se konfederacija razvije, je s pristopom novih držav.³²

Zadnji problem, ki se pojavlja v tem poglavju, je Rusija. Ali je del Evrope? Kdo ustvarja Evropo? Za večji del ruskih mislecev XIX. stoletja ima Rusija nalogo prenoviti in združiti Evropo, zato da se bodo smatrali za Evropejce. Evropski misleci so glede tega razdvojeni. Veliko pa jih vidi potencial velikega razvoja civilizacij in vesil v svetu, v Ameriki in Rusiji. Za Karla Friedricha

²⁸Hugo, Victor: *L'Avenir, Article intitulé*, tome IV., str. 289 Hugo, Victor: *Oeuvres complètes, Politique et Critique*, Éditions Robert Laffont S.A., Paris, 1985, str. 289.

²⁹Cortés Donoso: *Diskurz o splošni situaciji Evrope, izrečen v poslanski zbornici Španije*, 1850.

³⁰Hugo, Victor: *Oeuvres complètes, Politique*, Éditions Robert Laffont S.A., Paris, 1985, str. 275.

³¹Rougemont: str. 658.

³²Proudhon, Pierre Joseph: *Oeuvres complètes, tome VIII: Du Principe fédératif*, Paris, 1868, str. 177.

Marxa je bil zahodni del Evrope najbolj nadarjen, napreden, civiliziran in zrel, da bi zaplodil prihodnost človeškega roda. Cilj ruske politike ima zanj pomembno vlogo, ker hoče vodilno vlogo v svetu in na ta način se je že zatrl gibanje za revolucijo Madžarske, Poljske in Nemčije:

Rusija je osvajalen narod in bila je osvajalna eno stoletje, dokler se ji v velikem gibanju iz leta 1789 ni postavila na drugo stran nasprotna velesila. Mi razumemo evropsko revolucijo, eksplozivno silo demokratičnih idej in prirojeno željo po svobodi. Od takrat ni bilo več kot dveh resničnih sil v Evropi: Rusija in absolutizem, Revolucija in demokracija.³³

Na drugi strani je ruski car obsodil na norost Petra Čadajeva zaradi svojih protirusističnih načel, le-ta je hotel evropeizirati Rusijo in celo izjavil, da le-ta ni naredila ničesar za svet. Za razliko od njega je Fjodor Mihajlovič Dostojevski določil Evropo, da je v slabem stanju in bo prosila Rusijo za pomoč. Trenutno je Evropa v svojih dejanjih zelo arogantna, vojne in revolucije jo po mnenju Dostojevskega oddaljujejo od nje, medtem ko pa jo bo njena odsotnost od Evrope kmalu njej približala in postala njena najmočnejša sila.³⁴

Rougemont ugotavlja, da bo narod ali družba imela pravico biti pomemben del v svetovni zgodovini le preko svoje kulture, prednost pri tem pa imajo romanski in nemški narodi, kot so: Italija, Francija, Španija, Nemčija, Anglija in Skandinavija, to skupino je ustanovil že Cesar v svojem času, Karl Veliki, "princ kulture" pa je v svojem času to skupino videl v kulturnem vidiku, kar pomeni, da so preko svoje kulture kot enota ustvarjali svetovno zgodovino. V papeškem okrilju in pod kontrolo kasnejših germanskih kraljev je ta skupina dobivala moč in postajala močna svetovna velesila. Od Renana Ernesta prehaja Rougemont k Friedrichu Nietzscheju, torej od federalističnih idej k pesimizmu. Friedrich Nietzsche je avtor, ki vsako stvar pripelje do kontradiktornosti in tudi sarkazma, zato si je tudi njegova Evropa preko časa v protislovju. Njegova Evropa je najprej grška, potem renesančna, prvo mesto za Evropo gre francoskim moralistom in neromantični glasbi ter trdnim, čistim in nepomešanim vrednotam, pripelje nas do najslabšega, modernega kaosa, vendar pa se duh lahko tu konča in najde svojo korist. Vprašanje, ki si ga Nietzsche neprestano postavlja in ga omenja tudi Rougemont, je: "Ali bo plebejska in polbarbarska doba, ki jo je morala naša civilizacija prečkati,

³³Marx, Karl Friedrich: Članki iz New York Herald Tribune 1853-56, objavljeni v: *The Eastern Question*, 1897.

³⁴Dostojevski, Fjodor Mihajlovič: *Dnevnik pisatelja II.*, izbor publicističnih besedil, Študentska založba, Ljubljana, 2007.

instinktivno naklonjena izobraževanju nove kaste, ki bo vladala Evropi?³⁵ V evropskem duhu Nietzsche vidi več bolezni, ena izmed pomembnejših za njeno usodo je preoblečeni patriotizem, ki ni nič drugega kot nacionalizem. Druga bolezen je povprečnost, ki jo preganja s kladivom:

Za poslednji boj je treba imeti novo orožje. Kladivo. Treba jo je izzvati pri grozoviti odločitvi, jo postaviti pred svojo izbiro, ali hoče svoj propad, ohraniti svojo povprečnost ali rajši umreti.³⁶

Rougemont ima več vprašanj o Evropi in v šestem delu se sprašuje o njej preko Spenglerja do Ortege y Gasseta. Spengler je v svoji knjigi *Propad Zahoda* zapisal:

Smisel vseh propadov v zgodovini – smisel notranje in zunanje izvršitve, tisti končni, ki grozi vsem živečim kulturam. Med vsemi temi propadi je najbolj raznoliki tisti starega veka, razkazuje se z veliki sledmi pred našimi očmi, medtem pa sledimo jasno sledem prvih znakov našega dogodka, zelo podobnega prvemu propadu, njegov razvoj in trajanje pripada prvim stoletjem prihajajočega tisočletja, propad zahoda.³⁷

Burckhardt je zapisal v pismu eksplikacijo federacije, ki je zasnovana po skupnih elementih osnovnega mišljenja prepričanja.³⁸ Španski avtor Miguel de Unamuno, ki ga Rougemont označi s substancialno dušo oziroma željo in potrebo po duši:

V dveh besedah se povzame skupek, česar želimo za našo državo. Ti dve besedi sta "evropska in moderna". Moramo biti evropski, moramo biti moderni, treba se je modernizirati, treba je biti v koraku s časom, treba se je evropeizirati, takšne so njene skupne točke.³⁹

Njegova Evropa je Evropa strasti, prevratnega duha, ki odklanja humanitarno Evropo, ki hodi po srednjih poteh in skrbi za preživetje. Drugi španski filozof je José Ortega y Gasset. V knjigi *Upor množic* je pojasnil, da poveljujejo Evropi tako imenovani ljudje-masa, ki so označili sistem pravil kot civilizacijo, ki ji

³⁵Rougemont: str. 697.

³⁶Nietzsche, Friedrich: *Volja do moči, poskus prevrednotenja vseh vrednot*, Slovenska matica, Ljubljana, 2004.

³⁷Spengler, Oswald. *Propast zapada*, Književne novine, Beograd, 1989-1990.

³⁸Burckhardt, Carl J.: Hugo von Hofmannsthal, *Briefwechsel*, Frankfurt, 1956.

³⁹Unamuno, Miguel de: *Tragično občutje življenja*, Slovenska matica, Ljubljana, 2005.

je treba slediti. Spenglerjev neizogibni propad Ortega zamenja z neizogibnim združenjem, ki ga moramo pomagati ustvariti. Je prvi, ki ne vidi v Evropi propada, ampak njen prepord:

Ali je res očiten propad evropskih narodov *a priori* nujen, v primeru ko bi bile možne nekega dne Združene države Evrope in bi bila evropska množina nadomeščena z resnično enotnostjo?⁴⁰

Zadnje poglavje Rougemont poimenuje "Doba federacij: od kulturne enotnosti do politične unije", kjer bo dokazal, da Evropa, ki je zavrnjena od sveta in se poizkuša združiti za svojo zaščito, išče najprej vire, od koder prihajajo njene ustavne, specifične vrednote, da bi bolje videli, kaj je bila, kaj je in mogoče se tudi primerjati z drugimi civilizacijami, da bi iznašli hkrati njeno bistvo svetovnega delovanja in bistvo njenega združenja, ki je enotnost v različnosti. Obstaja veliko živih virov, kot pravi Rougemont, med njimi zgodovinski viri zahoda. Danes so trije viri, definirani od Paula Valeryja, ki imajo vpliv na prihodnost tekstov o Evropi:

Smatral bi kot Evropejce vse ljudi, ki so pretrpeli v toku zgodovine tri vplive: prvi je rimski ... Rim je večni model organizirane in stabilne moči ... ampak medtem je Rim s svojimi osvojitvami v ospredje dal političnega človeka ... druga je krščanska osvojitvev, ki je nameravala doseči progresivno globino zavesti ... tretji vpliv pa je grški, ta nam je dal globok ugled pred ostalim človeštvom. Dolgujemo mu disciplino duha, posebni primer popolnosti v vseh nalogah, metodo mišljenja, katera teži k poročanju vseh stvari človeku, popolnemu človeku.⁴¹

Edmund Husserl, ustanovitelj fenomenologije, si postavi temeljno vprašanje o Evropi: Kaj je Evropa za duha? Odgovarja, da je to duh filozofije, ki se rodi v Grčiji, kjer iščejo vesoljno resnico Evrope in ne recepte dogajanja:

Kriza evropskega obstoja ima le dva možna izhoda: ali propad Evrope postane tuj svojemu, življenjskemu smislu, padec v sovraštvo proti duhu in barbarstvu; ali prepord Evrope v duhu filozofije, definitivno obvladujoče naturalizem preko razuma.⁴²

⁴⁰Ortega y Gasset, José: *Upor množic*, Slovenska matica, Ljubljana, 1985.

⁴¹Valery, Paul: "Variete I", predavanje na konferenci v Zürichu, nov. 1922, Gallimard, Paris, 1924.

⁴²Husserl, Edmund: *Kriza evropskih znanosti in transcendentalna fenomenologija: uvod v fenomenološko filozofijo*, Slovenska matica, Ljubljana, 2005.

Benedetto Croce je avtoritativni oče liberalcev, zanj se evropska zgodovina pravzaprav zamenjuje s koncepti svobode in človeštva, "ne samo da svoboda živi v ljudeh, ampak se tudi njena krepost še izvršuje sama v stvareh".⁴³ Salvador de Madariaga je naslednji liberallec, zanj svoboda ni samo politična in socialna zahteva, ampak je tudi samo bistvo življenja:

Evropa mnogo daje na svobodo in na kakovost: razume najvišjo vrednoto nekoristnega ... Za nas, Evropejce je življenje ustvarjalni proces, ki se zasleduje s pulzom vsakega individuuma, zahvaljujoč svoji svobodi se odločati, katero kombinacijo možnih dogodkov bo izbral ... individuum bo po svoji lastni izbiri prispeval k svojemu lastnemu življenju, da bo izbral svojo dušo, kot je rekel Platon.⁴⁴

Karl Jaspers, ki je operiral s tremi besedami, svoboda, zgodovina, znanost, je s tem zavzel evropskega duha in definiral zavest, ki jo Evropa ima o sami sebi in o vrednotah njene kulture. Na drugi strani je Rougemont težil k razvoju možnosti Evrope v primerjavi z idejami velikih svetovnih imperijev na Zahodu in Vzhodu:

Evropa je gospodovala svetu stoletja najprej s svojo kulturo od srednjega veka, s svojo radovednostjo in trgovino ob velikih odkritij, od svojega orožja in umetnostjo vojskovanja služec grabežljivosti nekega naroda ali princa, tako nalezljivih idej; končno preko svojih strojev in svojega kapitala.⁴⁵

Malraux André je razmišljal o vrednotah Evrope oziroma Zahoda na neki konferenci v Parizu, zanj to zagotovo ni niti racionalizem niti napredek. Optimizem in vera v napredek so ameriške in ruske vrednote, prej kot evropske. Prva evropska vrednota je volja vesti, druga je volja do razkritij.⁴⁶ Kaj pa si svet misli o Evropi? To je vprašanje, katerega odgovor nas bo približal k samim sebi. Arnold Toynbee je izvedel anketo in ugotovil:

Ljudje, ki niso iz zahoda se lahko razlikujejo po rasi, jeziku, civilizaciji, religiji, vendar se bodo vsi strinjali v eni točki: če jih vpraša nekdo iz zahoda o njihovem mnenju o zahodu, bodo vsi enako odgovorili, ne glede na to ali je Rus, musliman, hindujec, Kitajec ali Japonec. Vsi bodo rekli, da je

⁴³Croce, Benedetto: *Storia di Europa nel secolo decimonono*, Laterza, Bari, 1965

⁴⁴Madariaga, Salvador de: *L'Esprit de l'Europe, Le Mouvement européen*, Bruxelles, 1952

⁴⁵Rougemont, Denis de: *L'Esprit européen, La Baconnière*, Neuchâtel, 1947

⁴⁶Malraux, André: *Konference UNESCO v Sorbonni*, Paris, 1946.

zahod bil velik napadalec modernih časov in vsak človek bi lahko povedal svoje lastne izkušnje, da bi opravičil svojo trditev... Evropa mora živeti in nadaljevati s svojim življenjem. Ampak tega ne more drugače kot na osnovi kulturnega samopotrjevanja.⁴⁷

Na tem mestu je vredno razmisliti, kakšne zaključke izpelje Rougemont iz svojega študija zgodovine evropskih razmišljanj: Evropejci, ki so odkrili celotno Zemljo, medtem ko nobeden drugi človek ni niti sanjal, da bi jih odkrili, so tisti, ki so dovolili človeštvu, da so se zavedli svoje enotnosti. Ideje univerzalizma, same ideje o človeškem rodu so stvaritve krščanske in tehnične Evrope. Preroki propada Evrope, Spengler, Valéry in Toynbee, za vse temelji vse na predhodnem propadu Rima, grško-rimskega sveta. Ali je ta primer veljaven za nas? Ali je evropska civilizacija dejansko civilizacija kot vsaka druga? Ali bi lahko njeno usodo prerokovali z deduciranjem antičnih primerov? Ali ni prekoračila določeni, svetovni prag, onkraj katerega bi njena usoda postala čisto brez primera? Evropska civilizacija je edina, ki je dejansko postala univerzalna. Aleksander Veliki in kitajski cesarji so si predstavljali, da gospodarijo celemu svetu ... Vse stvaritve Evrope – cerkev in filozofija, znanosti in tehnika, zgodovina in geografija, sociologija in psihologija, muzej in laboratorij – so v širjenju po svetu, kličejo ga, se hranijo iz njega in pripravljajo njegovo enotnost, so edine, ki so ga ustvarile. Rougemont razloži federalno unijo z enotnostjo v različnosti. Ugotavlja, da ima Evropa v svetu dve zaključka:

1. Politična unija naših ljudi je odslej pogoj ne samo njihovega preživetja, ampak tudi pravičnega izvrševanja njihovega svetovnega delovanja.
2. Ta unija mora prevzeti obliko, ki jo narekujejo zgodovinske in žive strukture zapletenega organizma naše kulture: torej federativne oblike. Politična unija predpostavlja "skupno evropsko vest" ...⁴⁸

Presenetljiva je ugotovitev, da soglasnost avtorjev, ki so prispevali v XX. stoletju zavesti naše enotnosti kulture, si jo zamišljajo kot enotnost v različnosti. Ampak kaj razumejo pod to slavno različnost? Ali gre najprej in predvsem za množino naših sedanjih narodnosti, kot radi prehitro verjamemo? Ne, evropska različnost je bolj organska in globoka. Rougemont se strinja z Ortego, ki pravi v *Meditacijah o Evropi*, da sta "svoboda in pluralizem dve vzajemni stvari

⁴⁷Toynbee, Arnold: Toynbee, Arnold: *Studie zur Weltgeschichte: Eachstum und Zerfall der Zivilisationen*, Europa Verlag, Zürich, Wien, 1949.

⁴⁸Rougemont: str. 759.

in obe sestavljata stalno bistvo Evrope”.⁴⁹ Ortega namreč verjame v nujnost politične unije, ki je v naši sedanji resničnosti.

Unija Evrope ni domišljija. Je sama resnična; kar je fantastično, je pravzaprav druga teza: verjetje, da so Francija, Nemčija, Italija ali Španija substantivne, samostojne realnosti ... Zgodovinski historizem me je naučil, da spoznam unijo Evrope kot družbo, ki ni idealna, ampak kot dejstvo prastare vsakdanjosti. Medtem ko smo to videli, se verjetnost ene splošne, evropske države mehansko uveljavlja.⁵⁰

Rougemont svoje razmišljanje o Evropi zaključil z *Manifestom za Evropsko unijo*. Aristide Briand je podvrigel projekt evropske konfederacije Društvu narodov, ki naj bi se vezali v federativno zvezo. *Manifest za Evropsko unijo* zbira vse projekte za ustanovitev Evropske unije, ki so bili narejeni od 1922-1960, kot glavnega pa predstavlja Kongres Evrope v Haagu, 7. maja 1948, kjer je združil federalistična gibanja, politike, poslance, sindikaliste, intelektualce in gospodarstvenike. Povzeli bi ga lahko v petih pomembnih točkah: 1. Združena Evropa, predana v vsem svojem obtoku ljudi, idej in blaga. 2. Ustava za človeške pravice, ki garantirajo svobodo mišljenja, izražanja in shodov, kot tudi svobodno izvrševanje političnega nasprotovanja. 3. Sodišče, ki bi bilo sposobno naložiti nujne sankcije, da bi bila Ustava spoštovana. 4. Evropski parlament, kjer bi bile predstavljene žive moči vseh naših narodov. 5. Obveznost, da bomo napeli vse naše moči, javne in zasebne, v naših strankah, cerkvah, profesionalnih in sindikalnih dejavnostih, da bodo ljudje in vlade, ki delajo za javno zaščito ustvarili najvišjo možnost miru, zastavitev boljše prihodnosti za to generacijo in tiste, ki ji sledijo. Rougemont je definiranje Evrope v esju “28 stoletij Evrope” zaključil takole:

Državniki so venomer pravili pionirjem federacije, da so preveč hitri, na žalost Evrope to ponavljajo že 6 stoletij in pol ... Projekt Pierra Duboisa je bi preuranjen kot tudi tisti od Podiebrada, Cruceja, Sullyja, Comeniusa, Penna in opata Saint Pierra, Kanta, Saint Simona, Mazzinija, Coudenhoveja, Brianda in končno tudi projekt Kongresa v Haagu. Pogoji “zrelosti” politične federacije še niso bili definirani, ta igra se lahko nadaljuje tako dolgo, kot jo bodo nasprotniki Evrope pustili, nič dlje.⁵¹

⁴⁹Ortega y Gasset, José: “Meditación de Europa”. V *Obras completas*, Alianza Editorial, Revista de Occidente, Madrid, 1993-1997.

⁵⁰Ortega y Gasset, José: *Upor množic*, Slovenska matica, Ljubljana, 1985.

⁵¹Rougemont: str. 777

Študij zgodovine, filozofije in literature Evrope osemindvajsetih stoletij je pripeljal do spoznanja, da je nastopilo pred pol stoletja dejstvo, da se je Evropa morala združiti v neko zvezo oziroma unijo. Najboljša povojna rešitev je bila za Rougemonta federativna zveza, vendar pa je prvi razlog, ki je ustvaril v 1951 takšno zvezo med Francijo, Nemčijo, Italijo, Nizozemsko, Belgijo in Luksemburgom, gospodarski. Predhodnik današnje Evropske unije je bila sprva v letu 1951 Evropska skupnost za premog in jeklo, nato v letu 1957 Evropska gospodarska skupnost, ki pa so jo v letu 1992 z Maastrichtsko pogodbo preimenovali v Evropsko unijo – EU. Širitvena strategija EU je pripeljala do priključitve malih držav kot je Slovenija in še devet drugih držav vzhodne Evrope v letu 2004 in iskreno povedano se naš prvi razlog pravzaprav ni razlikoval od prvega razloga šestih držav, ki so ustvarile unijo. Želja po boljšem življenju, po imetju in kapitalizmu, po višjem gospodarskem standardu, ekonomski moči in bogastvu so morda želje, ki so nas prisilile k premikanju proti EU. Druge želje, o katerih so razmišljali tudi veliki narodi, ustanovitelji EU, so zaščita in izogib vojn, ki nas spremljajo že predolgo preko osemindvajsetih stoletij, ter združitve evropskih narodov, ki bi predstavljale enakovredno protiutež Združenim državam Amerike. Zadnje in verjetno ne slednje želje, o katerih bi bilo smiselno razmisliti, zakaj smo se tudi Slovenci želeli priključiti EU, pa vključujejo željo po konformnosti. Gre za pripadnost neki organizaciji, državi ali nečemu večjemu, namreč ko smo se osamosvojili in izstopili iz Socialistične federativne republike Jugoslavije, smo se znašli mali in nebogljeni med velikimi državami. Strategija slovenskih politikov je bila priključitev nečemu večjemu in najprimernejša priključitev za našo deželo je bila priključitev Evropski uniji. Morda smo kot Rougemont videli v Evropski uniji staro federativno zvezo, ki pa je imela novo kapitalistično družbeno ureditev in smo tako lahko zadovoljili svoje potrebe po višji ravni gospodarstva, ravno tako kot potrebe po univerzalni pripadnosti ter potrebe po zaščiti in varovanju majhnega naroda kot je Slovenija. Tako lahko potegnemo vzporednico Rougemontove filozofije federalizma in političnega strategije priključitve malih narodov kot je Slovenija v Evropsko unijo.

Drugi Rougemontov esej se imenuje “Problem evropske unije”, vendar se še ne razpravlja o današnji Evropski uniji, ampak o filozofiji neke evropske zveze, ki je po Rougemontovo federativna. V parih straneh nam Rougemont predstavi, kakšen problem vidi v Evropi leta 1950, namreč o “delanju Evrope” se govori že toliko stoletij, ampak Evropa je ogrožena, deljena in največja grožnja izhaja prav iz te njene delitve. Tipično zavest vidimo v predfederativni situaciji v primeru, ko se volja unije izjavlja v krizi, ki jo je prevzela. Dve repliki na to sta pravzaprav precej različni, prva se tiče gospodarstva, druga pa oblikujoče doktrine unije. “Gospodarske analize se zbirajo v preprosto

tezo: kar gospodarska unija zahteva od kontinenta je politična unija.”⁵² Na drugem mestu Rougemont opozarja, da ima federalizem odločujoči vpliv na evropsko gibanje, saj namreč gre za stvaritev prave evropske avtoritete. Vsi želimo enako: ustvariti Evropo, nekateri bi radi unijo, drugi pa njene pogoje, pod katerimi bi bila ustvarjena. Nekateri bi radi imeli vse, kar bi bilo možno, drugi le najnujnejše. Nekateri obžalujejo delitev, drugi pa želijo odpraviti vzrok narodne suverenosti. Ti, ki vedo, kaj hočejo, ki so jasni v svojih ciljih, te imenuje Rougemont federalisti. Kakšno rešitev torej za Evropo vidi Rougemont?

Priznam, da nimamo druge poti kot federativnega sistema. Samo ta ohranja prednosti plodne različnosti, dodajam pa mu tudi prednosti zveze. Teoretični pogled? Primer Švice je dovoljšen, da pokaže, da ta rešitev ni samo praktična v načelih, ampak je tudi prakticirana.⁵³

Tretji Rougemontov esej razkriva skrivnosti federativnega režima, ki si jih predstavlja Rougemont v letu 1958. Le-ta ni bil razumljen pravzaprav od nikogar, posebej v Franciji. Nova Konstitucija je osvetlila štiri probleme in jih malodane rešila, le-ti so: režim partije, stabilnost izvršilne moči, integracija čezmorskih in kopenskih ozemelj ter delovanje v evropski zvezi. Ti glavni štirje problemi imajo nekaj skupnega, namreč njihove rešitve se najdejo le federativnem sistemu. Rougemont se na definiciji o federaciji ali konfederaciji nanaša na Littréja, ki definira le-ti različno: konfederacijo kot unijo večih držav, katere obdržijo določeno avtonomijo, le-te se povezujejo v eno državo glede na moči tujih držav. Primer tega je konfederacija Združenih držav Amerike. V nadaljevanju pa definira federacijo kot politično unijo držav in primer je ravno tako ameriška federacija. Za Rougemonta sta obe besedi identični, vendar je definicija federacije pravzaprav nenatančna, saj ne opredeli avtonomije držav. V evropskem načrtu pomeni integracija spoznanje prostrane skupnosti interesov, ki ne morejo biti zaščitene le od ene narodne celote, torej ene države. Integracija za predstavnike Francije izven le-te pomeni le čisto in preprosto združenje. Ne moremo si hkrati želeti nacionalne absolutnosti in supranacionalnega federalizma. Vsaka stranka, ki je rojena iz ideologije in ne iz določene resničnosti, je kandidatka za edinstveno stranko, ker trdi, da ima v rokah splošna načela politične resničnosti, v nadaljevanju Rougemont pride do sklepa režimov: “Iz tega sledi, da razlika med totalitarnim režimom in režimom večih strank ne izhaja iz liberalizma teh strank, ampak samo iz njene nemoči.”⁵⁴ Parlament neke federacije obstaja zaradi držav članic in nekaj strank, zaradi tega ne more zakon le ene stranke prevladati, torej ne

⁵²Rougemont: str. 113

⁵³Ibid.: str. 114

⁵⁴Ibid.: str. 353

more obstajati le en zakon. Stabilnost pri izvrševanju zakonov je predmet kompromisov med parlamentom in ministri. Parlament ne more kar odpušiti ministrov in ministri ne morejo vsiliti novih zakonov, zato morajo sklepati kompromise. Ta esej je bil namenjen Franciji, ki naj bi postala federacija ali konfederacija v letu 1958.

::SKLEP

Rougemont je v svoji filozofiji o Evropi zasnoval federalizem, za kar je izkoristil čas po drugi svetovni vojni, svojo ameriško dobo pisanja, ki se je kmalu sprevrгла v federativno dobo pisanja. Od 1946, ko je Evropa po vojni prevzela značilnosti nacionalizma in netolerance, je postal glasnik federalizma. Rekonstrukcija Evrope ni bila tako lahka in hitra, namreč poti do enotnosti preko toliko različnosti ni lahko prehoditi. Evropa je v času vojne izgubila svoje sanje, svoja verjetja, svoje kulturne značilnosti. Da bi zbudila svoje propadle duhove, je potrebovala kulturo v najširšem pomenu, samo kultura bi lahko pomagala zbuditi zavest Evrope in njenih ljudi, Rougemont je takrat zapisal:

Naj bo jasno: ne gre razumeti, da bi zamenjali krajevne nacionalizme z evropskim. Naša ambicija je, da bi prispevali uniji naših držav preko preporoda njihovih kultur, pri svobodi njihovih duhov, ki je njihova najmočnejša sila... Kultura je skupek vseh sanj in prizadevanj, ki težijo k popolnemu uresničenju človeka. Kultura ni nikoli poznala slabših nasprotnikov kot tistih, ki so jo hoteli organizirati za služenje državi ali kakšni stranki. Organizirana kultura je vojska smrtnega dolgečasa. Kultura zahteva paradoksalno zvezo: različnost je načelo doseganja enotnosti, upoštevanje razlik je nujno, da ne bi delili, temveč kulturo še bolj obogatili. Evropa je kultura – ali pa nima smisla!⁵⁵

Torej Rougemont ni po nesreči urednik kulturnega poročila Kongresa Evrope in tudi končnega sporočila Evropejcem. Danes je Rougemont poznan kot duhovni oče "Evrope regij". Ostal je distanciran v celem svojem življenju od vseh strank, njihovih ideologij in vseh interesov te sorte. Kljub temu je v duši trdil naslednjo tezo: tradicionalno gledano sta dve Evropi; tista od Grkov, avtonomna, eksemplarična pri dialogih, solidarna, razumna, taktna, kritična in sokratsko tolerantna. Ta prva Evropa je hranila ideje svobode, odgovornosti v skupnosti, to je Evropa federacije aktivnih meščanov. Druga Evropa pa je ustvarila pasivne meščane. Rodila se je v imperialnem Rimu, zato da bi postala Evropa diktatorjev, kolektivnih pravil, poenotena, državno razumna, vendar nasprotna razumu samem. Ta Evropa je Evropa podržavljenih

⁵⁵Rougemont: str. 162

nacionalizmov, njihovih slavnih vojn, revolucij, fašizmov, desnih in levih in nenazadnje tehnoloških velebnikov, ki služijo nacionalnim suverenostim. Ta Evropa je nasprotna federalni enotnosti naših ljudi – in nesrečno je ta Evropa, ki jo svetovna Zemlja strastno kopira. Ali bi lahko federativno zvezo, o kateri govori Denis de Rougemont povezovali z današnjo Evropsko unijo? Odgovor je pritrديلen, namreč Evropska unija, ki obstaja danes, združuje več narodov v eno samo unijo, ki ji pravimo Evropska unija. Tej bi na nek način lahko rekli tudi konfederacija, saj po Rougemontu ta pomeni “unijo med državami, ki ohranjajo svojo avtonomijo in oblikujejo eno državo nasproti drugim tujim silam”, to pa je že značilnost Evropske unije, saj je na nek način svetovna protiutež Združenim državam Amerike. Tudi ime federacija ne bi bilo napačno, saj Evropska unija deluje po načelih skupne politike, ki se uresničuje preko institucij: Sveta EU, Evropske komisije, Evropskega parlamenta, Sodišča EU in Računskega sodišča, torej bi lahko politike institucij izenačili s federacijo, ki jo Rougemont definira v svojih esejih, kjer države pristopnice upoštevajo skupno politiko in si ne škodujejo, temveč si pomagajo. Neka novodobna unija kot je Evropska unija, ki izvršuje skupno politiko, skupne zakone, sprejema kompromise in obenem pazi, da ohranja avtonomije držav članic, bi se potemtakem lahko imenovala federacija oziroma konfederacija, saj se po Rougemontovih besedah udejanja supranacionalni federalizem, ki je nasproten nacionalnim superiornostim nad nekaterimi državami, tako pa lahko vsak narod obdrži svojo nacionalno identiteto. Glavne ugotovitve bi lahko strnili v nekaj stavkov, in sicer: Združevanje v Evropsko unijo je podobno združevanju v federativno zvezo, ki jo razlaga Rougemont. Federacija oziroma konfederacija je podobna delovanju Evropske unije. Rougemontova teorija išče tezo federalizma od prastarih mitov in jo pripelje do XX. stoletja, torej je bila ta vedno več ali manj pristna v ideji, le v realnosti je je bilo manj. Sedaj pa lahko, da smo priča le-tej, le da se ta dandanes ne imenuje federacija ali konfederacija, ampak Evropska unija, ki deluje tudi na temeljih gospodarskega kapitalizma, zaščite narodov ter socialne politike. Gospodarsko-družbena ureditev je edina, ki se drastično razlikuje pri nekaterih državah v prejšnjem stoletju in danes. Ta je sedaj kapitalistična, včasih pa je bila komunistična, torej brezrazredna gospodarsko- družbena ureditev, ki temelji na podružbljenju proizvodnih sredstev, odpravi izkoriščanja in delitvi dobrin po potrebah. Problem te ureditve je bil v nestimulaciji, namreč ne glede na delo, si bil poplačan podobno kot ostali, ki so delali drugačno delo. Temu sledeč seveda razlik skorajda ni bilo, s kapitalistično ureditvijo pa so se te začele in poglobile, saj so proizvodna sredstva v privatni lasti in človek dobi stimulacijo za bolj intelektualno delo, medtem ko včasih tega niso poznali. Zdi se, da današnji čas prinaša s to gospodarsko-družbeno ureditvijo več stimulatvnosti za delo, s tem pa ljudje

želijo delati več in bolj kvalitetno, da proizvedejo več in s temi dobrinami tudi boljše živijo. Ali nam prinaša to tudi več svobode, ali smo pravzaprav veseli, da lahko delamo? Rougemontov federalizem lahko opredelimo tudi kot dobro pot naproti večnemu miru, saj nas avtonomija vseh narodov, ki lahko delujejo pod eno taktirko, pravzaprav pelje v strpnost in sprejemanje vseh ostalih ljudi, ki niso nujno iste rase, barve kože in narodnosti, tako pa bi lahko prišli do večnega miru v človeškem rodu, saj bi bil lahko vsak živel po načelih sprejemanja drugega dokaj svobodno. Definicija svobode morda dandanašnji ni enaka tisti, ki je bila včasih. V preteklosti, predvsem v času vojn se je svoboda opredeljevala več ali manj na svobodno premikanje po svetu, kar pomeni, da nisi bil v zaporu, sedaj in v času, ko vojn ni bilo pa je definicija svobode razširila svoje razsežnosti. Ali svoboda po prejšnjem Rougemontovem razmišljanju o kulturi lahko pomeni svobodno izražanje svoje kulture? Vendar v Evropski uniji je zelo težko govoriti o skupni kulturi, saj je raznolikost kultur vseh 27 držav – članic zelo velika, samo kultura torej ne more biti tista, ki nas je pripeljala na skupno pot in potemtakem kultura ni razlog za nastanek unije, možno pa je, da je potreba po izražanju svoje kulture tista, ki nas je napeljala k sprejemanju drugih kultur in tako soobstoju različnih kultur v eni, po Rougemontu federativni zvezi, kasnejši Evropski uniji. Politika, ki je sčasoma postala skupna politika Evropske unije, sprejema različnost kultur, doprinos k večji gospodarski produktivnosti, varstveni in zaščitni ideologiji svojih držav- članic. Slovenska želja po priključitvi EU je morda res želja po konformnosti, želja po pripadnosti oziroma lahko bi jo imenovali tudi želja po univerzalnem, saj v slovenskih očeh EU predstavljala nek univerzalizem, kateremu smo hoteli pripadati, da bi bili enakovredni ostalim narodom. Biti nekaj specialnega, posebnega, to nas straši, saj je Slovenija, mala in nebogljena takoj po osamosvojitvi začela svoja pogajanja za vstop v EU. Drugačni in ravno tako upravičen strah malih držav, sedaj ko smo že v EU, pa bi lahko predstavljal idejo, da bo EU obstajala le toliko časa, dokler bodo imeli veliki narodi korist od nje, nato pa bo univerzalizem, o katerem smo razmišljal

::LITERATURA

- Aurora, E. M. (1796): *All'Italia nelle tenebre L'Aurora porta la luce*.
- Aristotel (1970): *Politika*. Beograd: Kultura.
- Burckhardt, C. J., Hofmannsthal, H. von (1956): *Briefwechsel*, Frankfurt.
- Croce, B. (1959): *Storia di Europa nel secolo decimonono*. Bari: Laterza.
- Dante, A. (2004): *Monarhija*. Beograd: Centar za izučavanje Tradicije "Ukronija".
- Dostojevski, F. M. (2007): *Dnevnik pisatelja II*. Izbor publicističnih besedil. Ljubljana: Študentska založba.
- Hanne, O. (2006): *Charlemagne, L'Empereur des temps hostiles*. Pariz: Éditions Giovanangeli.
- Hugo, V. (1985): *Oeuvres complètes, Politique et Critique*. Pariz: Éditions Robert Laffont S.A..
- Husserl, E. (2005): *Kriza evropskih znanosti in transcendentalna fenomenologija: uvod v fenomenološko filozofijo*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Joffroy, T. (1834): *De l'Etat actuel de l'Humanité*. Bruxelles: Melanges Philosophiques.
- Kant, I. (1881): *Zum ewigen Frieden, ein philosophischer Entwurf*. Leipzig: Ph. Reclam jun.
- Leibniz, G. W. (1966): *Gesammelte Werke*. Hildesheim: G. Olms.
- Madariaga, S. de (1952): *L'Esprit de l'Europe, Le Mouvement européen*. Bruxelles.
- Malraux, A. (1946): Konferenca UNESCA na Sorbonni, Pariz.
- Marx, K. F. (1897): Članki iz *New York Herald Tribune* 1853-56, objavljeni v: *The Eastern Question*.
- Nietzsche, F. (2004): *Volja do moči, poskus prevrednotenja vseh vrednot*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Ortega y Gasset, J. (1993-1997): "Meditación de Europa." V: *Obras completas*, Alianza Editorial, Madrid: Revista de Occidente.
- Ortega y Gasset, J. (1985): *Upor množic*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Platon (2004): *Zbrana dela*. Celje: Mohorjeva založba.
- Proudhon, P. J. (1868): *Oeuvres complètes*. Tome VIII. Pariz: Du Principe fédératif.
- Rousseau, J.-J. (1955-1956): *Izpovedi*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Rougemont, D. de (1947): *L'Esprit européen*. Neuchâtel: La Baconnière.
- Rougemont, D. de (1994): "Vingt-huit siècles d'Europe.", "Le problème de l' union européenne.", "Sur le régime fédéraliste." V: *Écrits sur l'Europe: Volume premier*. V: *Oeuvres complètes de Denis de Rougemont*. Héritiers de Denis de Rougemont, La Baconnière, Neuchâtel, 1948 pour L'Europe en jeu, ELA/La Différence, 103, rue La Fayette, 75010, Paris, pour l'organisation, l'introduction.
- Saint Pierre, Charles I. C. de (1713): *Project de Paix perpétuelle en Europe*. Utrecht.
- Schwab, G. (1990): "Europa.", "(Moshos).", "Kadmos.", "Metamorfoze in manjše zgodbe." V: *Najlepše antične pripovedke*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Spengler, O. (1989-1990): *Propast zapada*. Beograd: Književne novine.
- Sveto pismo Stare Zaveze (1958): Maribor: Lavantinski škofijski ordinat.
- Toynbee, A. (1949): *Studie zur Weltgeschichte: Eachstum und Zerfall der Zivilisationen*. Dunaj-Zürich: Europa Verlag.
- Unamuno, M. de (2005): *Tragično občutje življenja*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Valery, P. (1924): *Variete I*. Pariz: Gallimard.
- Vico, J.- B. (1946): *Oeuvres choisies*. Pariz: PUF.
- Voltaire (1960): *Filozofski pomenki in članki*. Ljubljana: Cankarjeva založba.